

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת תרומה, תשע"ו
מספר 1157

בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

"תרומה", מה היא?

מנחם בן ישר

"תרומה" היא שם עצם מהשורש רו"מ, ולכן משמעה הוא: הגבהה, ולמעשה - הגבהה מן החול אל הקודש. אולי במשמע הראשוני, הייתה התרומה מעשה סמלי של הגבהה בידי המקריב לקודש, או בידי הכוהן, כגון בשמות כט: כו: "וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת הַתְּנוּפֵה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹרֵם". ומכאן המשמע המשני: הגבהה ערכית של דבר על-ידי העברתו ממצב של חולין למצב של קודש לה'.

בלשון המקרא וגם בלשון חכמים "תרומה" מסמנת תמיד העלאה לקודש, מהותית וגם הלכתית, הצמודה אל המשכן והמקדש, ואל הכהונה המשרתת בהם. לשון חז"ל בנתה משם העצם "תרומה" את הפועל הדנומיניטיבי תר"מ, שגם הוא מיוחד לענייני קודש, וזאת בשלושה עניינים, כולם מודגמים בלשון המשנה: "אין תורמין ממין על שאינו מינו" (תרומות ד, ד) באשר לתרומה הניתנת לכוהן מתוצרת חקלאית; "תורמין את הלשכה" (שקלים ג, א) על עיסוק בתרומת מחצית השקל הנגבית מכל יהודי למען קרבנות ציבור ואחזקת המקדש; "בכל יום תורמין את המזבח בקריאת הגבר" (יומא א, ח), לקיים את הכתוב על עבודת הכוהן: "וְהָרִים אֶת־הַדָּשָׁן (=האפר) אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֵלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ אֶצְל הַמִּזְבֵּחַ" (ויק' ו: ג).

ואכן, רוב תרגומי המקרא החדשים שומרים על משמע ההרמה שבלשון תרומה: בגרמנית: Hebe¹ ודומיו;² באנגלית: heave-offering³ ודומיו.

ואולם, העברית המשכילית שבפי תנועת ההשכלה וכן העברית הישראלית החדשה נטלו מלשון "תרומה", ומהפועל תר"מ, את ממד הקדושה, בין בגלל חוסר דיוק בלשון המקורות ובין מתוך מגמה (מודעת או בלתי מודעת) של חילון. כך הושטח משמע הפועל תר"מ לכדי כל נתינה וגרימה, אפילו שלילית, כגון במשפט: "הבהלה תרמה להגדלת האסון". שם העצם "תרומה" קיבל משמע סינונימי לנדבה, ובמושאל: כל תוספת חיובית.⁴

מעתק סמנטי זה מטעה את הקורא הישראלי, את התלמיד הקורא לתומו את ראש פרשתנו: "וַיִּקְדְּשׁוּ אֶת־תְּרוּמָהּ בְּמִשְׁמַע: וַיִּקְחוּ בְּשִׁבְלֵי נְדָבָה. וְהַתְּלִמִּיד תִּמָּה: מְדוּעַ "וַיִּקְחוּ" וְלֹא "וַיִּתְּנוּ לִי" נְדָבָה-תְּרוּמָה? וְאֵכֵן "תִּנְתָּךְ רֶם", אוֹתוֹ תִּנְתָּךְ בְּעַל שְׁנֵי טוֹרִים שֶׁבְטוֹרוֹ הָאֶחָד מֵבִיא אֶת הַטְּקִסַּט הַמְּקָרָא עַל-פִּי הַמְּסוֹרָה, וְמוֹלוּ מֵבִיא אֶת תְּרִגּוֹמוֹ לְעִבְרִית יִשְׂרָאֵלִית מְדוּבָרָת, "מִתְּרַגֵּם" אֶת שֵׁם כַּהֲ: בִּי "שִׁיקְחוּ לִי תְּרוּמָה, מִכָּל מִתְּנָדָב תִּקְחוּ אֶת הַתְּרוּמָה בְּעִבְרִית". הַתְּלִמִּיד הַיִּשְׂרָאֵלִי בְּקוֹרְאוֹ זֹאת לְתוֹמוֹ, מַה הוּא מְדַמָּה? מִשֶּׁהוּ מַעִין, כְּבִיכּוֹל וְחִלְיָה, שֶׁהַבּוֹרָא עוֹמֵד בְּקֶרֶן רְחוּבוֹת וּמִבְּקַשׁ תְּרוּמָה-נְדָבָה עוֹבֵר עֲצָמוֹ.

ואולם, בעיית העמימות של המילה "תרומה" בתורה, אינה מתחילה בעברית מודרנית וב"תנ"ך רס". התרגומים הארמיים, דהיינו אונקלוס והתרגומים הארץ-ישראליים ניאופיטי, המכונה יונתן ותרגום הקטעים, ואף התרגום הסורי,⁵

* מנחם בן-ישר, גמלאי המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן ובמכללה האקדמית אשקלון.

¹ כך בתרגומו של רש"י הירש (פרנקפורט ע"נ מיין, 1867); בְּגֵנוּ יַעֲקֹב (ברלין 1934).

² הביבליה על פי לוֹתֵר (ברלין 1954): Hebe-opfer = קרבן מורם; תרגום ה' טורצינר (טור-סיני)-ה' שרייבר (פרנקפורט ע"נ מיין, 1937): Hebegabe (=מתן מורם).

³ כגון בתורה עם רש"י, מתורגמים לאנגלית בידי א"מ סילברמן, לונדון תש"ו.

⁴ הפסוקים שאפשר שאין ל"תרומה" בהם גוון של קודש, הם בקינת דויד, שמו"ב א: כא: "וַיִּשְׁדֵּי תְּרוּמָתָהּ". הפרשנות המסורתית, וכן התרגומים שבעים ויונתן, מתרגמים כולם לעניין שדות המניבים פירות הראויים לתרומה. בפרשנות היהודית החדשה יש המוסיפים פירוש חלופי: שדות מורמים, במקביל אל "הָרִי בְּגִלְבָּעַ" שבפסוק זה, ובדומה אל "עַל־בְּמוֹתֶיךָ" שבפסוק כה, ואל "מְרוֹמֵי שְׂדֵה" בשופ' ה: יח. כך א"ש הרטום (תש"כ), י' קיל (דעת מקרא, תשמ"א); בלעדית כך מפרש מלבי"ם, ומתרגם טורצינר (טור סיני) - א' לוי (1937). כמו-כן, במש' כט: ד: "וְאִישׁ תְּרוּמָתוֹ יִהְיֶה־סֵנָה", רוב הפרשנים הקלאסיים, ורבים מהחדשים, מפרשים: מלך הלוקח תרומות, דהיינו מיסים. נראה יותר ביאורו הראשון של רש"י שם, וכן המאירי: איש גאה המרים עצמו, וכך מפרש י' קיל (דעת מקרא, תשמ"ד).

⁵ אולם, התרגום הסורי מתרגם גם שורש רו"מ וגם שורש נו"פ בשורש הארמי פר"ש; ובפסוק בשמ' כט: כז: שיש בו שני השורשים: "וַיִּקְדַּשׁ חֵדָּא דְּפוֹרְשָׁנָא וְשָׁקָא דְּפוֹרְשָׁנָא דַּאֲתַפְרַשׁ וְדַאֲתַרִּים".

כולם מתרגמים "תרומה" בלשון ארמית "אפרושתא" (או לשון דומה, משורש פר"ש).⁶ בעקבותיהם רש"י לפסוקנו, ולתימהונו גם רשב"ם, מפרשים את "תרומה" בלשון הפרשה.

בעקבות אלה, גם הבכיר מבין פרשני התורה בעת החדשה, בנו יעקב בפירושו (בגרמנית) על ספר שמות, מפרש כך את המושג "תרומה": "קרבן מורם (בהנפה) - דבר שהופרש מתוך חומר ויועד לתכלית יותר גבוהה", ומיד הוא מצטט את אונקלוס "אפרושתא" ואת רש"י ורשב"ם "הפרשה".

מדוע נמנעו התרגומים הארמיים מלתרגם את ענייני תרומה שבתורה בשורש רו"מ הארמי, השווה במשמעותו לרו"מ העברי? נראה שכך, כי בשורש הארמי רו"מ מתורגם השורש העברי נו"פ שבתורה, בעניין של הנפת תנופה. כך למשל בשמות כ:כז, בפסוק שבו שני השורשים באים הן בצורת פעלים והן כשמות עצם: "וְקִדְשְׁתָּ אֶת הַתְּנוּפָה וְאֶת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוֹנֵף וְאֲשֶׁר הוֹנֵף", מתרגמו אונקלוס: "ותקדש את חדיא דארמותא וית שוקא דאפרושתא די אתרם ודי אתפרש", ובדומה לו מתרגמים שאר התרגומים הארמיים.

נמצאנו למדים, שלכאורה, לישראל דובר העברית יתרון על יהודי דובר לועזית בחוצה לארץ, בלומדו תנ"ך. שכן, הישראלי קולט ומבין את הטקסט ישירות, לעומת הלועז הקולט אותו בתיווך התרגום. ואולם, יש והקורא דובר העברית מוטעה בהבנת מלים מקראיות, שבמשך הדורות הרבים מאז ימי המקרא שינו את משמען. ראינו זאת במילה "תרומה" ונדגים בעוד מילים מקראיות.

בבראשית יח: כג-לב אברהם מבקש מה' שהעיר סדום תינצל מחורבן למען רווחתם של חמישים (בהדרגה המספר יורד לעשרה) הצדיקים שבתוכה. הקורא הישראלי מבין שמדובר בדמויות של "צדיק", מעין ר' אריה לוי זצ"ל. ואכן תנ"ך רס" כותב כך: "צדיקים"⁷. ואולם, המילה "צדיק" בתורה משמעה 'פורנוזי', דהיינו: מי שזכאי, או ראוי לצאת זכאי, בהליך משפטי. ואכן, התרגומים הארמיים לתורה מתרגמים "צדיק" במילה 'זכאי', כפי שאנו, בעברית המדוברת (וכבר בלשון חז"ל) מבחינים בין "זכאי" כמונח משפטי ובין "צדיק" כציון תכונה אנושית. ואכן, רוב ההיקרויות של "צדיק" בתורה ובנביאים ראשונים עניינם משפטי, ולכן התרגומים הארמיים לתורה ותרגום יונתן לספרי נביאים מתרגמים זאת במילה זכאי/זכאה. בנביאים אחרונים, כאשר המשמע הוא משפטי, כגון בעמוס ב:ו "עֲלִמְכָרִים בְּכֶסֶף צְדִיק", יונתן מתרגם את ה"צדיק" ב"זכאי".⁸ בפסוקים העוסקים בצדיקים בעלי אופי של צדיק, והם הרוב בספרי נביאים אחרונים, כגון: "אֲמָרוּ צְדִיק פִּיטוּב" (יש' ג:י), שם מתרגם יונתן "לצדיקא". יש גם היקרויות של "צדיק" במקרא המשמשות כפועל במשמע של "צודק". כך בישעיה (מא:כו): "מִי־הִגִּיד מְלֹאשׁ... וְנֹאמַר צְדִיק", כלומר: צודק הוא. והתרגום שם "קשוט", כלומר: אמת.⁹

נמצאנו למדים שדובר העברית עשוי להבין כל "צדיק" שבתנ"ך כמעין צדיק מושלם. לוט שהעדיף את עושרה של סדום על קרבה לאברהם, בוודאי לא היה דמות של צדיק, אך כזכאי מדין מוות ניצל מהפיכת סדום. הפוליסמיות של המילה בתנ"ך, מטעה בהבנת הנקרא במקרא.

ועוד דוגמה: את הכתוב "וַיִּסַּע לוֹט מִקְדָּם" (בר' יג:יא) מוסר 'תנ"ך רס': "ולוט נסע מזרחה". ואכן, כפי שימוש הפועל נס"ע בעברית מודרנית, ידמה לקורא שלוט עלה על כלי-רכב כלשהו ונסע בכיוון למזרח. הקורא רק יתמה, אם לוט נסע מזרחה, מאיזור ביתאל לכיוון בקעת הירדן שמזרחה לה, מדוע אומר הכתוב "מִקְדָּם", לכאורה: ממזרח. אלא שבלשון מקרא, "נס"ע' מציינת תנועה, מהירה או איטית, של המון גדול: של צבא, של ציבור אנשים, או של עדר. וכאן, בבראשית יג, לוט על אוהליו, אנשיו ועדריו, נע לאיטו, לרגל הצאן ומרעהו; מסעו מתחיל "מקדם", מצד מזרחה של ביתאל, ונע לאיטו בכיוון לסדום.¹⁰ ומסע-מרעה זה ארך שבועות, ואולי חודשים, עד הגיעו לתחום סדום. ראוי היה ל'תנ"ך רס' להציג (אולי תמיד) "נע" מול "וַיִּסַּע" המקראי, וכאן לומר: לוט נע מצדה המזרחית (של ביתאל). במילה "תרומה" שבפרשתנו, ובעוד מילים, הדגמנו כיצד עלולה העברית המודרנית, שבפי הישראלים, לשבש הבנת כתובים במקרא.¹¹

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

⁶ ר"ב פוזן (פרשגן לתרגום אונקלוס, ספר שמות, ירושלים תשע"ד) רואה זאת כביטוי להקדשה לגבוה, על-פי התרגום "תפרשניה קדמי" לשמ' כב: כט "תתנו לי".

⁷ רוב התרגומים לאנגלית מתרגמים כאן righteous, וזה מטעה. חריג תרגומו של א' פוקס, ניו-יורק 1983, המתרגם נכונה innocent. כך גם מתרגם מ' מק-נמרה (אדינבורג 1992) את "זכיי" שבתרגום ניאופיטי.

⁸ וכן ביש' מה:כא; צפ' ג:ה. בתורה: דב' לב:ד.

⁹ וכן בשמו"ב כג:ג.

¹⁰ כך מפרשים: ז' בהרב, א"א עקביא, מקרא מפורש, ת"א 1954.

¹¹ הערת עורך: לעניין זה ראו עוד: ש"פ מלצר, "משמעויות מקראיות מקוריות", בית מקרא, יח (תשל"ג), עמ' 302-326. בפתח דבריו הוא מציג משמע נוסף של המילה "צדיק" במקרא.